

Kauhea sandaali

Riitta Nelimarkka, *Väitösfarssi*

– ”*Taistelu hatusta*”. Seneca,

Helsinki 2003. 70 sivua.

Toimiessani Taideteollisessa korkeakoulussa minulla oli tilaisuus seurata Riitta Nelimarkan väitöstyön käsittelyä pienen etäisyyden päästä. Hänen taiteellinen väitöksensä koostui taidenäyttelyistä ja kirjallisesta teoksesta *Self Portrait – Eilisen väitöskirja – Variaation variaatio* (2000), joka on implisiittisen minän kautta kirjoitettu tutkimus taiteilijan työstä.

Nelimarkka tilittää väittelynsä vaiheita uudessa kirjassaan *Väitösfarssi* (2003), jossa hän todistelee, että doktorandeilla ei ole juuri minkäänlaista oikeusturvaa. Ja katso: hän on oikeassa. Asiantuntijoiden valinta voi olla mieltävaltaista, oikeussuoja on rajattu huomautusten esittämiseen, päätökset eivät ole muutoksenhakukelpoisia, ja lopputuloksesta ei voi yleensä valittaa, vaikka valitustien olemassaolo olisi oikeusvaltion tunnusmerkki.

”Hylätään kun voidaan!”

Dramaattista on, että Nelimarkan työ oli läpäissyt esitarkastuksen. Vastaväittäjä dosentti Olli Alho ja tohtori Taneli Eskola puolsivat sitä väitöstilaisuudessa ja lausunnoissaan. Kunnes alkoi vyörytys ja karonkkaa säestänyt epikurolainen ilo vaihtui stoalaiseen tyyneyteen. Hyväksymisestä tai hylkäämisestä päättävä TaiK:n tutkimusneuvosto kokoon-tui ja äänesti väitöksen kumoon vastoin esittelijänä toimineen kustoksen kantaa äänin 6–2.

Eniten kritiikkiä teoksessa saa Eskola, joka pyösi puoltavan kantansa duuman kokouksessa tyyliin ”ei kukaan tee itsestään kuningasta asettumalla pyöveliksi yksin” (s. 44). Toiseksi eniten kritiikkiä kerää koulun ”DDR:ssä lisensiaattityötään tehnyt rehtori” (s. 29, 58).

Riita Nelimarkan työstä oli matkalta viimeiseen strasburgilaiseen tuomioistuimeen, kunnes Taideteollisessa kasaan kyhätty tutkintolautakunta hyväksyi väitöksen 2–1. Tukensa Nelimarkalle olivat ehtineet antaa muiden muassa rehtori Mika Hannula, toimituspäällikkö Heikki Hellman, maisteri Eeva Ahtisaari, professorit Raimo Hämäläinen, Lauri Törhönen, Hannu Tapani Klami, Lauri Routila, Kai Krohn jne.

”Kyllä 4-markka kestää lyönnit!”

Vastustajiaan Nelimarkka pitää taiteen puoliammatillisina tai kapeakatseisina teoreetikkoina, joille ”narratiivinen” ja ”introspektiivinen” ovat kiro sanoja. Kirjassaan hän keskittyy muutokysymyksiin, ”sillä tämän porukan kanssa ei ole mitään mahdollisuutta keskustella substanssiin liittyvistä näkemyksistä” (s. 41). Kiinnostava mutta vähälle jäävä kysymys olisi, mitä totuudelle tapahtuu, kun se on vain tuota ”tiedeyhteisön hyväksymistä”.

Kokoamalla tuntemuksensa kirjaksi Nelimarkka ”hengittää myös ulospäin” ja tekee sen apollonisesti, vailla koston tarvetta. Mutta montakohan heikompa sielua tieteen telapyyröstö on jauhanut kaikessa hiljaisuudessa palasiksi? *Väitösfarssi* voi edistää yleistä etua, jos ongelmia päästään korjaamaan. Kurjaa on, että tieteen kokonaisuutta maksetaan taaskin yksilön kustannuksella. Tapaus ei johtunekaan vain taiteellisten väitösten uutuudesta, vaan sen takana piilee myös periaatteellinen ongelmavyöhyt.

Verivanojen lähteillä viisaus?

Muodollisen oikeusturvan puuttuminen heijastuu tieteiden sisältöihin. Väittelijöistä tulee helposti ohjaajien uhri-lampaita, mikä johtaa pelkkään mieliste-lyyn. Opiskelija voi esittää *pro gradunsa* arvostelusta *scrutiniumin* tiedekunnalle. Väitöskirjojen puolustaminen on tehty paljon vaikeammaksi, kun tiedekuntia ja tutkimusneuvostoja jumalallisempia tahoja yliopistojen sisällä ei ole.

Vapaan argumentaation tukeminen olisi akateemisen yhteisön tehtävä. Nykyisin väitöstyöt käsitellään käytävillä ja kanslioissa niin, ettei argumentaatiolle väitöstilaisuudessa jää tilaa. Tämä vesittää väitösinstituution idean. Oikeusturvaa pitäisikin parantaa niin, että prosessin enustettavuus säilyisi mutta väittelijän argumentaatioresurssit kasvaisivat ja väitellyprosessille voitaisiin palauttaa sen alkuperäinen rooli tekijän itsenäisyyttä vahvistavana tapahtumana. Konfliktin kautta tämä toteutui Nelimarkan tapauksessa.

Väitösfarssin avaamasta langanpäästä purkautuu akateemisten ongelmien sikermä. Dosentuurinimityksiä leimaa vielä pahempi kirjavuus kuin opinnäyt-teiden tarkastuksia. Se, joka ei kelpaa dosentiksi yhtäällä, nimitetään kaksinkertaisesti dosentiksi toisaalla. Laitosten johtajat käännyttävät dosentiksi hakijoita ovelta, vaikka toisten mielestä pätevyysvaatimukset ylittyisivät. Vi-han ilmaisuista tuleekin vallankäyttäjien ovelia verukkeita, joiden taakse he suojautuvat pyrkiessään kiusaamaan muita.

Oikeudet euro-aikaan

Nelimarkka pystyy puolustamaan väitös-tään myös jälkikäteen osoittamalla, et-tä hänen kohtaamansa ongelmat johtui-vat bysanttilais-kryptisestä byrokratiasta. *Väitösfarssin* tuottama lisäarvo onkin sen osoittamisessa, miten ongelmia voi-taisiin korjata jo hallinnollisin keinoin. Esimerkiksi jos tieteenharjoittaja suhtau-tuu asioihin idiosynkraattisesti, on epäil-tävä puolueettomuuden vaarantumista ja HMenL:ssa tarkoitettujen esteellisyyspe-rusteiden täyttymistä. Virkamiehelle lan-keaa tällöin velvollisuus jäädä itsensä. Yliopistoissa en ole koskaan huomannut kenenkään professorin pidättäytyneen asioiden käsittelystä sillä perusteella, et-tä hän on asianosaisen ystävä, vihollinen, sukulainen, palvelussuhteen osapuoli tai

asian intressanti. Tieteen moraalit ei voi tällöin olla kovin korkea.

Sihteerit ja puoliset käyttävät enem-män mielipide- ja valmisteluvaltaa kuin (sinänsä puolueelliset) asiantuntijat. Myös tiedekunnat asettavat omia sääntöjään, jotka eivät perustu lakeihin. Esi-merkiksi dosentuurien kohdalla laki si-nänsä on selkeä. Dosentiksi voidaan nykyään nimittää jopa ilman tohtorintut-kintoa, ja suuri osa dosenteista onkin jo valitettavasti pelkkiä yhden kirjan artik-kelidosentteja.

Jos tiedekuntien päätösten ja lakien välillä esiintyy normiristiriitoja, ne pitää ratkaista periaatteella *legi superioris derogat legi inferiori*. Tämä ohjaa riitautta-maan asioita valitustuomioistuimissa, jotta asioihin saataisiin soveltamista oh-jaavia ennakkotapauksia.

Eppur si muovo

Nelimarkan kirja kuvaa Galilein aikai-sia hulluja päiviä. Moraalifilosofi Timo Airaksisen sorvaamat ”Professorikun-nan eettiset ohjeet” velvoittavat tuke-maan myös toisinajatteli joita (*Acatiimi* 4/2002). Oireellista on, että esimerkiksi Helsingin yliopisto on nyt painattanut laitosten seinälle tarkoitetun nuolikaavi-on, jossa neuvotaan, miten toimia hen-kisen väkivallan (!) tapauksessa: ”1. Ota yhteys esimieheen. – 2. Tekekö hän asi-alle mitään? – 3. Ei. – 4. Siis ota yhteys esimiehen esimieheen. 5. Onko hän asi-an osapuoli? – 6. Kyllä. – 7. Ota yhteys henkilöstöosastoon jne.” Haluaisin lisä-tä rakennepuuhun yhden aloitusosan: ”Ota heti yhteys julkiseen sanaan ja han-ki itsellesi juristi!”

Ongelmana Nelimarkan toteutta-massa oikeustaistelussa on epäsuosioon joutuminen, jääminen vaille akateemisia toimintaresursseja. Toisaalta: miksi ku-kaan haluaisi omasta puolestaan luovut-taa asiantuntemustaan sellaisten organi-saatioiden palvelukseen, jotka tuottavat itselleen ja jäsenilleen pelkkää vahinkoa? Hävitessään hallinnollisesti rohkea ih-minen voittaa filosofisesti. Teoksen lu-kija voikin lopuksi sanoa, että ”Kiitos, Riitta Nelimarkka-Seeck, kun maksat vielä verojakin, jotta saadaan korkeasti palkatuille virkamiehille liksaa”.

Jukka Hankamäki